

TÜRÜK

Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2013 Yıl:1, Sayı:2

Sayfa:399-408

ISSN: 2147-8872

KUYUCAKLI YUSUF'TA ARZU ÜÇGENLERİ

Hanife Özer*

Özet

Rene Girard, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki* adlı kitabında “üçgen arzu modeli” olarak kavramlaştırdığı yapıyı ele almıştır. Bu yapıda yazar, arzunun kendiliğinden olmadığını, onun doğmasına veya açığa çıkmasına yol açan başka bir etkenin olduğunu savunur. Daha çok roman türüne uygun olan üçgen arzu modelinde özne, öznenin arzuladığı nesne ile bu arzuyu doğuran yahut açığa çıkaran dolayımlayıcı, söz konusu üçgenin köşelerini oluşturur. Bu çalışmada aşk eksenini üzerine kurulu olan ve romansal bir niteliğe sahip bulunan Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanı, Girard'ın arzu üçgeni yapısı içinde incelenecektir. Romanda kişilerin arzuları Girard'ın kuramı bağlamında bazen gizli bir hayranlık bazen de kibir kaynaklı olmak üzere çoğunlukla taklit arzular şeklinde tasvir veya tahlil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, roman, üçgen arzu modeli, dolayımlayıcı, özne, nesne.

THE DESIRE TRIANGLES IN THE NOVEL KUYUCAKLI YUSUF

Abstract

Rene Girard has addressed the structure which he calls the “triangular desire model” in his novel named *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki*. In this structure the author argues that the desire is not spontaneous and that there is a cause for it to whether come into open or not. In this triangular desire model which applies more to novels, the subject, the object that the subject desires and the mediator that makes the desire to come out for the corners of the triangle. In this study Sabahattin Ali's *Kuyucaklı Yusuf* novel will be studied according to the triangle model of Girard. *Kuyucaklı Yusuf*, due to the nature of it, is a piece of work that can be an example of Girard's theory. The desires of the characters in the novel, which is founded on the axis of love, portrayed or analysed sometimes as hidden admiration and sometimes as mimic desires borne of arrogance.

Key words: Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, novel, triangular desire model, mediator, subject, object.

• Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, hanifeoz@gmail.com

Giriş

Rene Girard, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat (Edebi Yapıda Ben ve Öteki)*¹ adlı eserinde arzunun taklitçi bir doğası olduğunu belirtir ve bunu “üçgen arzu” kavramıyla açıklar. Bu yapıda üçgenin köşelerini; arzulayan *özne*, arzulanan *nesne* ve arzunun doğuşunda etken unsur olan *arzunun dolayımlayıcısı* oluşturur. Anlatı-roman türüne yönelik olarak tasarlanan üçgen arzu modelinde öznenin nesneye yönelik arzusunun kendiliğinden oluşup gelişmediği, bu arzuyu dölleyen, doğuran veya kışkırtan –dolayımlayan- bir “ötekinin” var olduğu vurgulanır. Dolayımlanmış arzuyu “mimetik (taklit) arzu” olarak adlandıran Girard, bu yapının aşk, iktidar, züppelik vb. söz konusu olduğunda açıkça ortaya çıktığını belirterek kuramını *Don Kişot, Madam Bovary, Kırmızı ve Siyah...* gibi eserlerle örneklendirir. Don Kisot ile “öteki”ne göre arzuyu örneklendiren Girard, Don Kişot’un, okuduğu şövalye romanlarının başkahramanı Amadis’in bir taklitçisi olduğunu belirtir. Amadis, Don Kişot’un arzusunun tetikleyicisi, yani dolayımlayıcısıdır. Onun arzusunda etkin olan “öteki”, Amadis’tir. Yine *Madam Bovary*’de Emma’nın arzularına yön veren ve onları şekillendiren, genç kızlığı döneminde okuyup etkilendiği eserlerdir. Stendhal’in roman kişilerinin arzularının da çeşitli dolayımlayıcılar tarafından uyandırıldığını belirten Girard, mesela Julien Sorel’in, Renal’lerin hizmetine girmeden önce hizmetçilerin değil, efendilerin masasına oturma arzusunu Rousseau’nun *İtirafı*’ndan aldığını kaydeder.(Girard, 2007:26)

Girard’a göre edebî eserler, özellikle anlatı türünde olanlar, dolayımlayıcının varlığının konumu bakımından “romantik” ve “romansal” olmak üzere iki farklı gruba ayrılır. Romantik eserlerde arzu kendiliğindedir ve özne ile öznenin arzuladığı nesne arasındaki ilişki düz bir çizgi görünümündedir. Romansal eserlerde ise özne ile arzulanan nesne arasında öznenin arzusunu belirginleştiren, şekillendiren, açığa çıkaran üçüncü bir unsur- dolayımlayıcı- vardır. Romantik eserlerde öznenin dolayımlayıcısı konumunda olan unsurlar üzerinde durulmaz, bir bakıma gizlidir. Romansal yapıdaki eserlerde ise söz konusu dolayımlayıcı etkin bir şekilde açığa çıkmıştır. Bu bakımdan da Girard, dolayım kavramını içsel dolayım ve dışsal dolayım olmak üzere ikiye ayırır. Dışsal dolayım da iki olasılık küresi vardır ve birinin merkezinde dolayımlayıcı, ötekinin merkezinde ise özne yer alır ve ikisi arasında teması önleyecek ölçüde mesafe bulunur Bu mesafe coğrafi olmakla birlikte daha çok ruhsal bir mesafedir. Yine dışsal dolayım da özne, dolayımlayıcısının farkındadır ve onunla övünmekten çekinmez (Don Kişot, Amadis’e olan hayranlığını yüksek sesle ifade eder). İçsel dolayım da ise söz konusu mesafe, iki kürenin iç içe geçmesiyle oluşur. Burada özne ve dolayımlayıcı birbirlerine yakın mesafededirler ancak özne, dolayımlayıcısını fark etmemeyi yahut da fark etse de bunu gizlemeyi tercih eder .(Girard, 2007:29-30) Girard, romantikliğin ya da romansallığın belli bir dönem ve zamanla ilgili olmadığına dikkat çeker ve farklı dönemde yazılmış romansal nitelikteki eserlerin varlığına işaret eder. Sabahattin Ali’nin *Kuyucaklı Yusuf* romanı, kahramanların ve onları çevreleyen sosyal çevrenin nitelikleri bakımından romantik özellikler taşımasının yanında, yine başkahramanının taşıdığı nitelikler bakımından bir romans kahramanını örneklemektedir. Temelinde doğal-yapay karşıtlığı yatan eserde,

¹ Rene Girard, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat (Edebi Yapıda Ben ve Öteki)*, Metis Yay., İstanbul, 2007.

romantik edebiyatta olduğu gibi doğanın yüceltildiği, yapay toplumun ve uygarlığın aşağılandığı görülmekte; toplumda yerleşmiş kurallar ve inançlarla uyum sağlayamayan, âsi tabiatlı, anti-sosyal bir adam (Moran, 1999: 26) başkahraman olarak sunulmaktadır. Sabahattin Ali ayrıca “*Kuyucaklı Yusuf*’ta sosyal bir tipi değil, evrensel bir tipi kahraman olarak seçmiştir. Onun romans kahramanı soylu bir tabiat adamıdır ve içinde yaşadığı toplumun hiçbir sosyal sınıfına ait değildir. O, yaşadığı büyüme sürecinin başlangıcında bir kahraman olduğu gibi, aynı sürecin sonunda daha büyük bir kahraman olur ve adaletsiz bir toplumda başkaldırıcıyı meşrulaştırır.” (Kantarcıoğlu, 2008: 321)

Girard, üçgen yapının aşkıta, kıskançlıkta, erkte vb. olduğu kadar sosyetik züppelikte de açıkça ortada olduğunu belirtir (Girard, 2007: 39). Bu noktada uzun yıllar temel sorunsalı batılılaşmak olan Türk romanında üçgen arzu modelinin kurulu olduğu birçok eser tespit etmek mümkündür. Bunların ilk akla gelen özneleri ise on dokuzuncu yüzyıl sosyetik züppelerinden Felâtun ve Bihrûz’dur. Her iki roman kahramanı da taklit arzuları dolayısıyla kendileri olmaktan çıkmışlar, dolayımlayıcılarının birer karikatürü haline gelmişlerdir. Yine Türk edebiyatında ilk örnekleri 1940’lı yıllardan itibaren verilmeye başlanan eşkıya romanlarının da üçgen arzu modeline örnek teşkil edebilecek yapıda oldukları söylenebilir. Bu yazıda da Sabahattin Ali’nin, kitap halinde 1937 yılında yayımlanan ve “köy/kasaba romanlarının ilk örneklerinden olan *Kuyucaklı Yusuf* adlı eseri, Girard’ın adı geçen kuramına göre incelenecektir

Kuyucaklı Yusuf’ta arzu üçgenleri

Bireysel, toplumsal ve felsefî olmak üzere üç katmanlı bir görünüme sahip olan *Kuyucaklı Yusuf*’ta; eserin bireysel katmanını Yusuf-Muazzez aşkı; toplumsal katmanını da bu aşkın çevresinde sergilenen çeşitli sosyal problemler ve bunlara yönelik eleştiriler oluştururken felsefî katmanında batılı romantik felsefenin “soylu vahşi” kavramına yapılan göndermeler yer alır. Ağırlık noktası olarak “devlet otoritesinin kalmadığı ve kasabalardaki mütegalibe/eşraf ile birleşen devlet güçlerinin temiz insanları nasıl canavarlaştırdığı temasını işleyen” (Enginün, 2003: 287) eserde, bütün bunların ötesinde ait olmadığı bir çevrede tutunmaya çalışan bireyin trajedisi vardır.

Roman, 1903 yılında Nazilli’nin Kuyucak köyünde Yusuf’un anne ve babasının eşkıyalar tarafından öldürülmesine dair verilen bilgiyle başlar. Olayı inceleyen Kaymakam Salahattin Bey, Yusuf’u evlatlık olarak alır. Ancak kaymakamın eşi Şahinde, bu gelişmeden hiç memnun olmaz ve bunu romanın sonuna kadar yüksek sesle dile getirmekten çekinmez. Bir süre sonra Salahattin Bey Edremit’e nakledilir ve Şahinde, küçük kızları Muazzez ve Yusuf’la birlikte olayların geliştiği mekân olan Edremit’te yaşamaya başlar. Ancak güçlünün etkisinin hemen her konuda kabullenildiği, kanıksandığı yirminci yüzyılın başlarındaki Edremit’te hem devlet kurumları hem de toplum hayatı bakımından yapay, iğreti ve yozlaşmış bir hayatın hüküm sürmektedir. Romanın başkişileri Yusuf’la Muazzez arasındaki aşk da böyle bir çevre içinde gelişmiştir.

Kuyucaklı Yusuf romanın ekseninde Yusuf ile Muazzez'in aşkı vardır. Ancak eserin romansal özelliğinin de etkisiyle bu aşkın dillendirilmesi, gelişmesi daima bir dolayımdayıcı vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu dolayımdayıcılar, bazen öznelere tarafından fark edilmişler ve roman kişileri yahut anlatıcı tarafından açıklanmışlar, ancak daha çok fark edilmemişlerdir; bazen de fark edilseler de üstleri örtülmüştür.

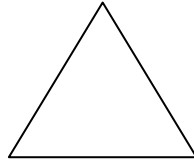
Yukarıda da belirttiğimiz gibi romanın merkezinde Yusuf-Muazzez aşkı vardır. Ancak burada romanın aşk boyutunun merkezinde Muazzez vardır, demek de mümkündür. Zira Muazzez, sebepleri farklı olmakla birlikte Yusuf, Şakir ve Ali'nin oluşturduğu ve Rene Girard'ın "arzu üçgeni" olarak kavramlaştırdığı bir yapı içinde, yani hep bir aşk yahut arzu üçgeninin içinde yer almıştır ve bu üçgende Muazzez, dönemin toplumsal yapısı gereği çoğunlukla edilgen bir konumdadır. Romanın başkışisi Yusuf, "oturmuş hiçbir değer yargısı olmayan dejenere kasaba kabadayısı Şakir ve eserde fon karakter niteliğindeki zengin ama saf bakkal Ali'den (Korkmaz, 1991:178)" oluşan roman kişilerinin her birinin Muazzez'e karşı farklı niyetlerle, arzularla yönelmişlerdir.

Aynı evde yetişen Yusuf ve Muazzez, Yusuf'un "toplum değerlerini hiçe sayan, sosyalleşmesi mümkün olmayan vb." (Stevick, 2004: 137) sıra dışı karakterine rağmen küçük yaştan itibaren birbirlerine sevgiyle bağlıdırlar. Bu sevgi görünürde ağabey-kızkardeş sevgisi niteliğindedir. İki gencin birbirine bağlılığı ailenin diğer bireyleri ve yaşadıkları çevre tarafından da aynı şekilde algılanır ve gerek ev içinde gerekse ev dışında Yusuf, Muazzez için gerçek bir ağabey konumundadır. Her konuda onun koruyucusu, kollayıcısıdır. Muazzez'in on üç, Yusuf'un on dokuz yaşlarına denk gelen bir bayram günü Yusuf, Muazzez ve mahalleden arkadaşları Ali ile beraber bayram yerine giderler. Muazzez salıncağa binmek ister. Yusuf, ağırbaşlılığından dolayı salıncağa binmek istemediği için Muazzez'e Ali eşlik eder. Bu sırada yanlarına, kasabanın ileri gelen zenginlerinden biri olan fabrikatör Hilmi Beyin oğlu Şakir gelir. Sarhoş olan Şakir, Muazzez'i taciz etmeye başlar. Olaya tepki gösteren Yusuf, Şakir'e yumruk atar. Bu olayla birlikte romandaki iki karşı güç (iyi-kötü= Yusuf-Şakir) ilk kez karşı karşıya gelir ve çatışma başlar. Zamanla "kasaba veya şehirle, kır veya dağ ikliminin ruhlardaki mücadelesine dönüşecek" (Korkmaz, 1991:266) olan bu kavganın Yusuf'a etkisi ise anlatıcının, "*Yusuf'un (...) daha elindeki maddi membaları tüketmeye vakit bulamamış birine çatması, kendisi için iyi olmayabilirdi.*" (s, 2012: 34) şeklindeki yorumuyla verilir. İyinin ve kötünün karşı karşıya gelmesi demek olan bu çatışma aynı zamanda romandaki arzu üçgenlerinin oluşumunun da başlangıcını teşkil etmiş, taraflar da genellikle birbirlerinin dolayımdayıcısı görevini üstlenmişlerdir.

Yusuf ile Şakir'in karşı karşıya gelmesi romanın yapısı gereği bir zorunluluktur. Zira hemen bütün değerlerini yitirmiş, ahlâksızlığı, kötülüğü, adaletsizliği bir yaşam biçimi haline getirmiş, güçlerini zulüm vasıtası olarak kullanmayı seçmiş zümrelerin karşısına mutlak surette bunların zıddı olan, bunlara başkaldıran bir kişi ya da zümrenin çıkarılması gerekmektedir. Kötülük karşısında iyi tarafın tepki göstermesi, tavrı alması beklenir.

Bayram yerinde Yusuf'la yaptığı kavgadan sonra, sarhoşlukla: “O kızı, karı diye alıp evime götürmezsem, anam avradım olsun. Şakir'in kim olduğunu belletmeli o yabancının Yusuf'una!” (s, 2012: 55) diye yemin eden Şakir'in Muazzez'e karşı arzusunu, daha doğru bir ifadeyle ona karşı ilgisini, Yusuf ve onunla ettiği kavga uyandırmıştır. “Şakir hiçbir zaman Muazzez'in güzelliğiyle veya insan oluşuyla ilgilenmez. (Çeri, 1996: 175) Onu Muazzez'e yönelten eski bir kinin intikamıdır. Bu intikamın muhtevasını ise “ten zevklerini tatmin için Muazzez'in bedenine sahip olma, ona hâkim olma, onu sömürme ve aşağılama düşüncesi vardır. (Korkmaz, 1991:236) Kısacası Şakir, Yusuf'a kim olduğunu gösterebilmek için Muazzez'i gerçek manada bir nesne olarak kullanmak eğilimindedir. Burada Şakir özne, Muazzez nesne, Yusuf'la yaptığı kavga ve bu kavganın sonunda yediği yumrukla yere kapanması sonucu Yusuf'a karşı hissettiği intikam duygusu ise dolayımlayıcıdır. Yine burada ögeler arasındaki yakınlığa rağmen öznenin (Şakir'in) dolayımlayıcısını fark etmesi, hatta bunu açıkça dile getirmesi ve merkezde Yusuf'un bulunması sebebiyle içsel bir dolayımın(Girard, 2007: 29) söz konusu olduğunu belirtmek gerekir.

Şakir (özne)

Muazzez (nesne)

Yusuf (dolayımlayıcı)

Bayram yerindeki olaydan bir süre önce evlerinde çalışan Kübra'ya tecavüz eden Şakir, babası Hilmi Bey ve Hacı Etem'in tertibiyle suçu Yusuf'un üzerine yüklemeye çalışırlar. Bunun için Kübra'yı ve annesini de kullanarak Yusuf'a tuzak kurarlar. Ancak Kübra, Yusuf'un insancıl tutumu karşısında bu girişimden pişman olur ve tuzağı Yusuf'a itiraf eder. Bunun üzerine Yusuf, Kübra ve annesini, kaymakamın evine getirerek oraya yerleştirir. Kurulan tuzağın başarısızlıkla sonuçlandığını öğrenen Şakir'in babası Hilmi Bey ve Hacı Etem büyük bir tedirginlik yaşarlar. Asıl tedirginlik yaşaması gereken Şakir ise Yusuf, daha çok da Muazzez ile ilgilidir. Bayram yerindeki olayla başlayan bu ilgi, ailesinin maddi gücüne dayanan kibrinin de etkisiyle zamanla yoğunlaşır, neredeyse bir tutku halini alır. Menfaatleri uğruna onun ve ailesinin bütün kirli işlerini yürüten Hacı Etem'le aralarında geçen bir konuşma, Şakir'in Muazzez konusunda zihninin ne kadar meşgul olduğunu gösterir:

“-Ne var, ne yok?

-Fena! dedi...

- Ne halt edeceğiz?..

-Vallahı zor iş. Aralıkta benim başım da nâre yanacak. Bana kalırsa kızı buralardan aşırırmaya bakmalı, kaçırmalı..

-Hemen bu işi yapabilir miyiz?

- Kolay değil, nereye götürürüz?

-Bizim yaylaya... ben götürürüm...

-Ya anasını ne yapacağız?

-Anasını mı? Evinde otursun anası... Bana ne... Bana kızı lazım!

-Sen kimi diyorsun Allah aşkına!

-Kaymakamın kızını...

-Bırak Allah'ını severse Şakir Bey... Hep keyfinin havasındasın. Ben, şu başımıza sardığımız Kübra mıdır, nedir; onu söylüyorum. Sen sevdalık peşindesin...

-Peki Muazzez ne olacak? O meseleyi ne yapacağız?

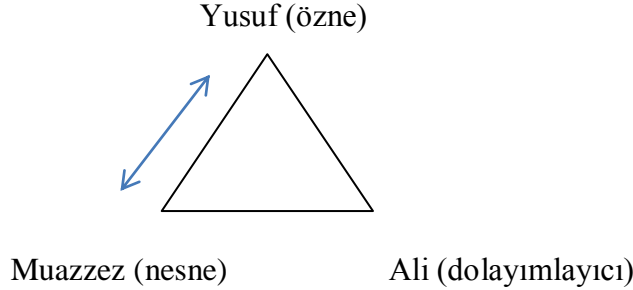
-Senin gözünü sevda bürümüş Bey...” (S.Ali, 2007: 68-69)

Bu konuşmaya bakıldığında öznenin herhangi bir değişim geçirmediği ancak dolayımlyıcının etkisiyle arzusunun yoğunlaştığı görülür. Buna öznenin arzusunun dönüşüme uğradığı da söylenebilir.

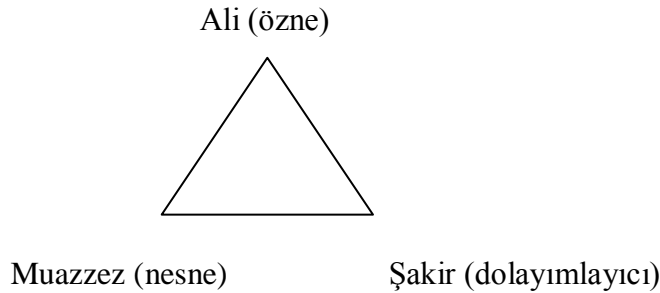
Gerek Yusuf'un karşısında hissettiği yenilmişlik duygusu gerekse yine Yusuf dolayısıyla Muazzez'e ulaşamamanın uyandırdığı arzusunun etkisiyle Muazzez'e sahip olmak Şakir'de adeta sabit bir fikir haline gelir. Bu yolda onun için tek engel Yusuf'tur ve bu engeli meşru yollarla aşamayacağını bilir. Bu bakımdan yine babası Hilmi Bey ve Hacı Etem'in tertip ettiği bir tuzağın sonucunu beklemek durumunda kalır. Kaymakam Sabahattin Bey, kasabadan yakın bir arkadaşının evine misafir olur. Bir süre sonra Hilmi Beyler de oraya gelir ve kumar oynamaya başlarlar. Hilmi Bey'in ısrarına dayanamayan Sabahattin Bey de oyuna dâhil olur. Kendisine kurulan bu hileli kumar oyununda Hilmi Bey karşısında büyük bir meblağ kaybeden Sabahattin Bey, tüm maddi varlığı ve kazancıyla bu borcu asla ödeyemeyecek durumdadır. Nitekim kendisine kurulan tuzak işlemeye devam eder ve Hilmi Bey, hemen ertesi gün Hacı Etem vasıtasıyla Sabahattin Bey'e, borcuna karşılık bir senet imzalattırır. Birkaç gün içinde de Şakir için Muazzez'e talip olur. Sabahattin Bey, bir yanda ödeyemeyeceği miktardaki kumar borcu, bir yanda her türlü ahlâksızlığa meyilli Şakir'in bu borca karşılık Muazzez'e talip olması karşısında ne yapacağını bilemez bir duruma düşer. Ve yavaş yavaş bu çıkmazdan kurtulabilmek için kızını feda etmeye hazırlanır. Şakir ve ailesinin ahlâkî yönden düşüklüğüne rağmen kendi kendini ikna edebilecek mazeretler üretmeye çalışır. Sonunda kararını verip – kızını Şakir'le evlendirmeye razı olur- bunu Yusuf'a açıkladığında ise Yusuf ona, Kübra'nın hikâyesini dinletir. Salahattin Bey, Şakir ve ailesinin Kübra'ya yaptıklarını öğrendikten sonra söz konusu evlilik talebini reddeder. Böylece kurulan tuzak bir kere daha bozulur ve Yusuf, Şakir için bir kere daha engelleyici bir işlev yüklenir. Bu işlevde Yusuf'u, Şakir için rakip olarak belirlemek de mümkündür. İşte bu rakip, Şakir'in Muazzez'e yönelik arzusunun pekiştiren, Girard'ın üçgen modeline göre dolayımlyayan kişidir.

Kuyucaklı Yusuf romanında bir başka arzu üçgeni de Yusuf, Muazzez ve Ali'nin oluşturduğu yapıdır. Bu üçgenin köşelerinde Yusuf özne, Muazzez nesne, Ali ise dolayımlyıcı olarak karşımıza çıkarlar. Romanın eksenini oluşturan Yusuf-Muazzez aşkı göz

önüne alındığında, dolayımlyıcının sabit kaldığı fakat özne ve nesnenin yer değiştirmesi suretiyle yeni bir üçgenin oluşumu da kaçınılmazdır. Her iki yapıda da dolayımlyıcı değil, özne ve nesne ön plândadır ve her iki öge de dolayımlyıcının farkındadır. Bu bakımdan da hem ögeler arasında fiziksel mesafenin olmayışı hem de öznelerin, arzularını uyandıran yahut da açığa çıkaran kişinin farkında olmaları sebebiyle burada içsel dolayım söz konusudur.

Yusuf ve Muazzez arasındaki aşkıta Ali'nin dolayımlyıcı konumuna gelmesi, romandaki hemen bütün çatışmaların ateşleyicisi olan bayram yerindeki kavgaya dek uzanır. Hilmi Bey'in, Salahattin Bey'i hileli kumar oyununda kendisine borçlandırmasından sonra da açıklık kazanır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi oğlu Şakir için Muazzez'e talip olan Hilmi Bey'e, kumar borcu yüzünden 'hayır' demekte zorlanan Salahattin Bey, bu ailenin Kübra'ya yaptıklarını öğrenince her şeyi göze alarak söz konusu talebi geri çevirir. Fakat kumar borcunu da ödeyebilecek durumda değildir. Yusuf'un bütün bu olanları paylaşabildiği tek arkadaşı ise Ali'dir. Nitekim Ali, Yusuf'a, parayı ödemeyi teklif eder. Ali'yi Yusuf'un rakibi konumuna getiren bu teklif, aynı zamanda yeni bir üçgeni de karşımıza çıkarır. Çünkü Ali'nin bu teklifi arkadaşının ailesini, daha çok da Muazzez'i bir felaketten kurtarma düşüncesiyle değil, Muazzez'le kendisinin evlenme isteğinden, yani Muazzez'i arzulamasından ileri gelir. Ancak Ali'nin arzusu da kendiliğinden değildir. Onu; Muazzez ve Şakir'le oluşturduğu üçgende özne konumuna getiren, temelinde kendisini ispatlama duygusunun yattığı çocuksu bir sahip olma arzusudur.

O zamana kadar Şakir'e rağmen Muazzez'e karşı olan hisleri üzerinde hiç düşünmeyen Yusuf'un, her ne kadar Ali'nin teklifini soğukkanlılıkla karşılarsa da; babasının Hilmi Bey karşısında düştüğü çaresizliğe kendisinin de Ali karşısında düştüğü söylenebilir. Çünkü Yusuf, "Muazzez'i bir kadın olmaktan çok; sevgi, masumiyet ve saadet gibi kavramların

temsilcisi olarak görmekte ve onu tehlikelerin boyutu ne olursa olsun korumaya çalışmaktadır.” (Korkmaz, 1991:236) Bu yüzden de Ali’ye olumlu yanıt verir. İki arkadaşın arasında geçen ve Ali’nin teklifiyle yeni bir boyut kazanan konuşma şöyle gelişir:

“-Babamdan artık hayır yok... Ne yapacağını bilmiyor...
 -Muazzez’in bu anlattıklarından haberi var mı? Şakir’e gitmek istiyor mu?
 -O ne bilecek... Akli erer mi? Ermez olur mu? Yalnız Şakir’in ne mal olduğunu öğrense
 herhalde adını bile anmaz, değil mi?.. Herhalde baban parayı ödemeli...
 -Nasıl öder? Neyle öder?
 O zaman Ali birdenbire kendisinin bile şaşırttığı bir cesaretle:”Ben vereyim.” dedi. Yusuf ağır ağır, karşısındakinin gözlerinin içine baka baka:
 -Muazzez’i sen mi istiyorsun? dedi.
 Ali gene kıpkırmızı olarak önüne baktı. Yusuf yerinden kalkıp Ali’nin omuzuna vurdu:
 -Bu dünyada karşılıksız hayır işlenmediğini öğrendim de onun için sordum.” (s.70-71)

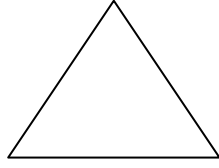
Bu konuşmanın akşamında ise Ali’nin dolayımlayıcı rolü bu defa Muazzez üzerinde etkisini gösterir ve ona, Yusuf’a karşı hislerini ortaya koymada ilk adımı atma cesareti verir:

“-Ağabey, beni kaç sattınız? ... Daha doğrusu kaç sattın?
 -Ne demek istiyorsun?
 -Ne mi? Bugün annem her şeyi anlattı... Babamın borcundan tut da...
 -Peki ne olmuş, nesi var Ali’nin beğenemedin mi? Bunu bana sormak şimdi mi aklınıza geldi?
 -Kimseyi beğenmediğim yok, fakat ben Ali’ye filan gitmem, bunu da bilmiş olun!..
 -Peki kimi istiyorsun öyleyse?”
 Muazzez, Yusuf’un ellerini avuçlarının içine alarak, “Kimi istiyorum anladın mı?” dedi.(s.77-78)

Yaşamındaki tek değerli varlık olarak gördüğü Muazzez’i kaybetme tehlikesine rağmen Muazzez’in daha aktif davranması, tepkisini daha açık bir şekilde ortaya koyması sebebiyle dolayımlayıcı olarak Ali’nin Muazzez’in hislerini uyandırmada daha etkili olduğuna dikkat etmek gerekir. Bu tepkisiyle Muazzez, söz konusu üçgenin öznesi, Yusuf nesnesi, Ali de dolayımlayıcısı konumundadır.

Romanın bir başka arzu üçgenini ise Şakir, Muazzez ve Ali’nin oluşturduğu görülür. Sabahattin Bey’in kumar borcunu ödeyemeyeceğinden, bu yüzden Muazzez’i kendisine vereceğinden emin olan Şakir, borcun ödenmesi, Muazzez’in de Ali ile evlendirileceğinin duyulması üzerine oluşan bu üçgende özne olarak karşımıza çıkar. Muazzez yine nesne, Ali ise dolayımlayıcı, bir başka ifade ile Şakir’in Muazzez’e ulaşmasını engelleyen rakiptir.

Şakir (özne)

Muazzez (nesne)

Ali (dolayımlayıcı)

Kendisinin Muazzez'e talip olduğunun bilinmesine rağmen araya Ali gibi kasabanın zayıf zümresinden birinin girmesi, kendi arzusunun dolayımlayıcının müdahalesinden önce geldiğine inanan Şakir için Ali, *başbaşalığı yarıda kesen davetsiz bir misafir, sıkıcı bir kişi, münasebetsiz bir üçüncüdür -terzo incomodo-* (Girard 2007: 31).

“Şakir git gide azıtıyordu. Bir kere akli Muazzez'e saplanmıştı, mütemadiyen onu görüyor ve nazarları Ali'ye iliştikçe hakikaten içinde kaynar sular köpürüyormuş gibi oluyordu. Bu korkak, bu miskin bakkalın kendisi gibi bir fabrikatör oğluna, bir beye üstün tutulmasına akli ermiyor ve bütün bunların mesuliyetini bu anda Ali'de buluyordu.” (s.90).

Arzuladığı nesneye ulaşmasını engellediği için Ali'ye hınç duyan Şakir, kasabalı gençlerden birinin düğünü sırasında, herkesin içinde Ali'yi öldürür. Şakir, romanda karşımıza çıkan arzu üçgenlerini oluşturan kişiler içinde “taklit arzu” kavramını en somut şekilde örnekleyen figürdür. Romanda geçen anekdotlarda da bu durum açıkça görülmektedir. Onun Muazzez'e yönelik arzusunun temelinde Yusuf'un karşısındaki yenilmişlik duygusu – dolayısıyla rakibine gizli hayranlığı- ve Ali'nin karşısındaki kibridir. Her iki duygu da Girard'ın kuramı içinde ifadesini bulmaktadır.

Sonuç

Rene Girard tarafından “kişilerin birbirlerine olan arzuları kendiliğinden değildir, o arzuları doğuran veya açığa çıkaran bir başka öge vardır, bu ögeyle birlikte özne, öznenin arzuladığı nesne ve öznenin arzusunun doğuran dolayımlayıcının oluşturduğu yapı” şeklinde tanımlanan üçgen arzu kuramı, bizim edebî geleneğimiz içinde verilen bazı eserlerde de karşılığını bulabilmektedir. Girard'ın aşk, iktidar, züppelik, kibir vb. duygularla tetiklendiğini vurguladığı bu yapıda; Tanzimat dönemi romanlarının batı taklitçisi züppe kişileri, çeşitli sosyal sınıfların (zengin-fakir, aydın-cahil, güçlü-güçsüz vb.) çatışmasını konu edinen eserlerin başkaldıran kahramanları, konusunu tarihten alan romanların iktidar mücadelesi içindeki figürleri inceleme konusu olabilmektedir.

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanının da gerek romansal yapısından kaynaklanan özellikleri gerekse aşk eksenine üzerine kurulan olay örgüsü dolayısıyla Rene Girard'ın üçgen arzu modeli olarak tanımladığı kurama elverişli bir eser olduğunu söylemek mümkündür. Romanda Yusuf, Muazzez, Ali ve Şakir farklı konumlarda, farklı sebeplerle ama hep birbirleriyle arzu üçgenleri içinde karşılaşan ve birbirlerini harekete geçiren

kahramanlardır. Yusuf – Muazzez arasındaki aşka Şakir'in ve Ali'nin müdahalesi romanın iki başkişisinin birbirlerine karşı duydukları arzuyu açığa çıkarır. Ancak burada Muazzez ve Yusuf'un arzularının taklit değil, kendiliğinden olduğunu belirtmek gerekir. Şakir ve Ali'nin Muazzez'e yönelik arzuları ise ten zevki, intikam, çıkar endişesi vb. kaynaklıdır. Bu bakımdan da her iki roman figürünün nesneye –Muazzez'e- karşı arzuları bütünüyle taklittir. Şakir'in arzularının dolayımlayıcıları bazen Yusuf, bazen Ali olmuştur. Fakat Şakir'in arzularının asıl tetikleyicisi Yusuf ve Ali'den çok onun, ailesinin gücünden kaynaklanan kibridir. Romanın fon karakteri konumundaki Ali'nin arzusu ise daha kendisini kendisine ve etrafına ispatlama eğilimidir.

Kaynakça

- ÇERİ, Bahriye (1996); *Türk Romanında Kadın*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2003); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- GİRARD, Rene (2007); *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki*, Metis Yayınları, İstanbul.
- KANTARCIOĞLU, Sevim (2008); *Yakınçağ Tarihimize Roman*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- KORKMAZ, Ramazan (1991); *Sabahattin Ali –İnsan ve Eser-*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ.
- MORAN, Berna (1999); *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sabahattin Ali (2012); *Kuyucaklı Yusuf*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- STEVICK, Philip (2004); *Roman Teorisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.